

אשכולות

כַּלְאוֹן פְּלִאוֹי לֹא תִמְצְאוּ יְשִׁיבַת כְּרֵם בִּיבְנָה

לעילוי נשמת מרן ראש הישיבה הרב חיים יעקב גולדוויכט בן הרה"ח רבי ישראל אלעזר זצ"ל

"על פי התורה אשר יורוך"

הרב אורי בצלאל פישר שליט"א

התורה כותבת (דברים יז, ח-יא): "כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועליה אל המקום אשר יבחר יקנך א-להיך בו: ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ונרשפת והגידו לך את דבר המשפט: ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר יקנך ושמרת לעשות ככל אשר יורוך: על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".

מפסוקים אלו נובעת סמכותם של חכמי ישראל. אסור לסור מדבריהם ימין ושמאל.

אך, צריך עיון רב כדי להבין מה טמון בחיוב זה? האם מוטל עלינו לשמוע בקול חכמי ישראל בכל עניין ועניין?

ידועים דברי רש"י (דברים יז, יא): "ימין ושמאל - אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, וכל שכן שאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל". המקור לדברי רש"י בספרי (פרשת שופטים, פיסקה קנד).

השאלה, האם אכן, כוונת הדברים כפשוטם?

נפנה לעיון בדברי המשנה במסכת הוריות (משנה ראשונה): "הורו בית דין לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה, והלך היחיד ועשה שוגג על פיהם, בין שעשו ועשה עמהן, בין שעשו ועשה אחריהן, בין שלא עשו ועשה - פטור, מפני שתלה בב"ד. הורו ב"ד, וידע אחד מהן שטעו או תלמיד והוא ראוי להוראה, והלך ועשה על פיהן, בין שעשו ועשה עמהן, בין שעשו ועשה אחריהן, בין שלא עשו ועשה - הרי זה חייב, מפני שלא תלה בב"ד. זה הכלל: התולה בעצמו - חייב, והתולה בב"ד - פטור".

בגמרא שם (ב, ע"ב) נאמר: "ראוי להוראה וכו'. כגון מאן? אמר רבא: כגון שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא. א"ל אביי: כי האי גונא מזיד הוא! ולטעמין, הא דתניא: 'בעשותה אחת', יחיד העושה מפי עצמו - חייב, בהוראת ב"ד - פטור, כיצד? הורו ב"ד שחלב מותר, ונודע לאחד מהן שטעו, או תלמיד יושב לפניו וראוי להוראה כגון שמעון בן עזאי, יכול יהא פטור? ת"ל: בעשותה אחת, יחיד העושה על פי עצמו - חייב, בהוראת ב"ד - פטור! אלא היכי משכחת לה? כגון דידע דאסור וקא טעי במצוה לשמוע דברי חכמים, לדידי נמי, דטעו במצוה לשמוע דברי חכמים".

אם כן, מבואר שאין לשמוע לדברי חכמים כשידוע שהדבר אסור.

הדברים מתבארים ביתר הרחבה בדברי הירושלמי (שם, פרק א, הלכה א): "רבי אימי בשם רשב"ל מתניתא כגון שמעון בן עזאי יושב לפניו מה אנו קיימין אם בידוע כל התורה ואינו יודע אותה דבר אין זה שמעון בן עזאי ואם בידוע אותו הדבר ואינו יודע כל התורה שמעון בן עזאי הוא אצל אותו הדבר אלא כי נן קיימין בידוע כל התורה ובידוע אותו הדבר אלא שהוא כטועה לומר תורה אמרה אחריהם אחר ואם בטועה לומר התור' אמרה אחריהם אחריה' אין זה שמעון בן עזאי כהדא דתני יכול אם יאמרו לך על ימין שהיא שמאל ועל שמאל שהיא ימין תשמע להם תלמוד לומר ללכת ימין ושמאל שיאמרו לך על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהיא שמאל".

לכאורה, מובאת כאן דרשה בדיוק הפוכה מדרשת הספרי. כאן נאמר שאין לשמוע לדברי חכמים כשהם טועים. ודווקא כשאומר על ימין שהוא ימין, אז יש לשמוע בקולו.

שני אחרונים כתבו דברים דומים ביישוב שאלה זו. לפי דעתם, כוונת הספרי אינה לשמיעת קול חכמי ישראל במקרה שברור לו שהם טועים. אלא, כוונת הדברים שנראה לו שהם טועים. כך הבין ספר באר שבע (מסכת הוריות ב, ע"ב): "ואין להקשות דהא תניא בספרי פרשת שופטים (פיסקא י"א) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, אפילו מראין בעיניך על שמאל שהיא ימין ועל ימין שהיא שמאל שמע להם, אם כן משמע שמצוה לשמוע דברי חכמים אפילו אם ידע דקטעו ואמרו על שמאל שהיא ימין, ולא כהברייתא שהבאתי לעיל דקתני יכול אם יאמרו כו'. ד"ל דהא דאמרו בספרי אפילו מראים בעיניך על שמאל שהוא ימין, הכי פירושו אפילו תחשוב בלבך על פי שקול הדעת שטעו בדין ואמרו על שמאל שהיא ימין אבל לא שהוא יודע בודאי שטעו בדין, וכן דייק הלשון אפילו מראים בעיניך כו'. והא דקתני בברייתא שהבאתי לעיל יכול אם יאמרו לך כו', היינו שידע בודאי שטעו בדין להתיר את האסור. כן נ"ל".

נפנה גם לדברי ספר תורה תמימה (דברים יז, הערה סב) שיש בו מן התוספת על דברי ספר באר שבע: "והנה לפנינו בספרי הגירסא אפילו מראים בעיניך, והעתקנו כגירסת הגר"א ז"ל אפילו מראים בעיניך, שהוא לשון מתוקן, אבל הכונה אחת היא, כלומר אפילו אם דעתך וסברתך נוטה להיפך מדעתם וסברתם, יען כי כידוע בכל דבר יש דעות וסברות שונות וכמ"ש בברכות נ"ח א' הוואה אוכלסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים שאין כל הדעות שוות, וכמו שאנו רואים בהלכה אחת דעות מהפכות, הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו

פרשת שופטים

גליון 264 | ג' אלול ה'תשע"ג

(שנה שביעית)

כניסת שבת 19:09

יציאת שבת 20:09

למנו ראש ישיבה,

הרב מרדכי גרינברג

לרגל אירוסי נכדתו ולרגל

הבר במצוה של נכדו.

לרב קלמן בר

לרגל אירוסי בתו.

לרב אפרים רובינשטיין

לרגל אירוסי בתו.

לרב שלמה פרידמן

לרגל אירוסי בנו.

לברק קלנר (ז')

לרגל נישואיו.

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:

eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

הרב אורי בצלאל פישר

יצחק זיטר

”על פי התורה אשר יורוך” – המשך

הרב אורי בצלאל פישר שליט”א

המצוה לנו מאדון התורה יתעלה שלא יאמר בעל המחלוקת היאך אתיר לעצמי זה ואנכי היודע בוודאי שהם טועים והנה נאמר לו בכך אתה מצווה. וכעניין שנהג רבי יהושע עם ר”ג ביום הכפורים שחל להיות בחשבוננו כמו שהוזכר במסכת ר”ה (כה א). ויש בזה תנאי, יתבונן בו המסתכל בראשון שלהוריות (ב ב) בעין יפה, והוא שאם היה בזמן הסנהדרין חכם וראוי להוראה והורו בית דין הגדול בדבר אחד להתר והוא סבור שטעו בהוראתן אין עליו מצוה לשמוע דברי החכמים ואינו רשאי להתיר לעצמו הדבר האסור לו אבל ינהג חומר לעצמו וכל שכן אם היה מכלל הסנהדרין יושב עמהן בבית דין הגדול ויש עליו לבא לפניהם ולומר טענותיו להם והם שישאו ויתנו עמו ואם הסכימו רובם בטול הדעת ההוא שאמר ושבשו עליו סברותיו יחזור וינהוג כדעתם אחרי כן לאחר שישלכו אותו ויעשו הסכמה בטענתו. וזהו העולה מן ההלכות ההם. ומכל מקום חייב לקבל דעתם אחר ההסכמה על כל פנים.”

כשיטה זו גם מבואר בדרשות הר”ן (דרוש יא). ראיתי ששו”ת יביע אומר (חלק ג, יורה דעה, סימן ז) הביא מראשונים רבים שנקטו כשיטה זו של הרש”ש.

בין כך ובין כך מתברר לנו שלא תמיד צריך לשמוע בקול דברי חכמים. כלומר, גם לפי שיטת הרמב”ן וסיעתו, אם החכם סובר שחכמי ישראל טועים אסור לו לקבל דבריהם ומוטל עליו להתווכח עימם [אין ברצוני להיכנס לדיון אם מדובר דווקא על סנהדרין, או גדולי הדור בכל דור ודור. עיין ספר החינוך, מצוה תצה-תצו; מנחת חינוך שם]. אם לאחר שהתווכח עימם לא קיבלו את דעתו, אז צריך לבטל את דעתו בפני דעתם.

בוודאי אלו שמתכוונים להיות תלמידי חכמים מוטל עליהם התפקיד לנתח ולהעמיק בדברי חכמינו. שלא יקבלו את דבריהם כאקסיומות בלי הבנה. אלא, יתיישבו על דבריהם עד שדבריהם יתלבנו ויתיישבו על לבם.

נאחל לתלמידינו היקרים שיעמיקו בדברי חכמינו ויגדילו תורה ויאדירה.

מתירן, וכל כך הדבר פשוט בעיניך כי האמת אתך כאשר אתה יודע להבחין בין ימין לשמאלך, בכ”ז תשמע לדעתם וסברתם. ומבואר מזה דרך אז מחויבים לשמוע להם באמרו על ימין שהוא שמאל רק אם נראה לך כן, אבל אם באמת אומרים על ימין שהוא שמאל כגון שמתירן את החלב ואת העריות בודאי אסור לשמוע להם, וכך מפורש בירושלמי הוריות שהבאנו בדרשה הקודמת, יכול אם יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין תשמע להם, ת”ל ימין ושמאל, כשיאמרו לך על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהוא שמאל, וזה יתבאר כפי שכתבנו.”

אולם, יחד עם זאת, אי אפשר להתכחש לכך שרבים מן הראשונים ואחרונים שלא נקטו בגישה זו: רש”ש (מסכת הוריות ב, ע”ב) ביאר את דברי הגמרא אחרת: ”וקא טעי במצוה לשמוע דברי חכמים. לכאורה הא האמת כן הוא, ואם אינו שומע הוי זקן ממרא, ואמרו בספרי ’לא תסור כו’ ימין ושמאל’, אפילו מראים בעיניך על שמאל שהוא ימין... ויש לומר דמכל מקום מחוייב הוא לישא וליתן עמהם ויברר להם טעותם, ואם גם אח”ז יחזיקו בטעותם ולא יחזרו בהם אז מחוייב גם הוא לעשות כדבריהם, והכא מיירי שלא גלה להם טעותתם, רק שאמר הואיל והורה כן מצוה עלי לשמוע דבריהם”. לפי רש”ש אכן, לאחר הויכוח עמם צריך לשמוע בקולם. אלא, כאן מדובר לפני הדין.

דברי הרש”ש מבוארים במפורש בדברי הרמב”ן (בהשגותיו לספר המצוות, שרש א): ”ומה שהסכימו עליו רובם הוא הדבר שנצטוינו עליו מן התורה והעובר עליו וסומך על דעתו שאינו כמו שהסכימו הם נעשה זקן ממרא בזמן דיני הנפשות. והוא שנאמר אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן. וענשו אבוד מן העוה”ז ומן העולם הבא. וזו היא כת הצדוקים הארורים ששמם במזרח קראין. כי התורה נתנה לנו ע”י משה רבינו בכתב וגלוי הוא שלא ישתנו הדעות בכל הדברים הנולדים וחתך לנו ית’ הדין שנשמע לב”ד הגדול בכל מה שיאמרו בין שקבלו פירושו ממנו או שיאמרו כן ממשמעות התורה וכוונתה לפי דעתם. כי על המשמעות שלהם הוא מצוה ונותן לנו התורה. וזה הוא מה שאמרו (ספרי שם) אפילו אומרין לך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל **שכן היא**

שאלה שבועית

ראש הישיבה, הרב בן ציון אלגאזי שליט”א

”בל תגרע”. ויש להקשות הרי ברמ”א (או”ח תרנו, א) מובא בשם הרשב”א והראב”ד, כי לא אמרו חכמים ”המבזבז אל יבזבז יותר מחומש” אלא על קיום מ”ע, אך על מצות ל”ת מחוייב אדם למסור את כל ממנו לפני שיעבור. ואם אכן אדם שמבטל מ”ע עובר בלאו של ”בל תגרע”, מדוע א”כ אין אדם מחוייב למסור את כל ממנו כדי לקיים מ”ע? הלא אם הוא ימנע מלקיים את מ”ע הוא יעבור גם בל”ת של ”בל תגרע”.

הרשב”א (ר”ה יז, ע”א) כתב כי מה שתיקנו חכמים שלא לתקוע בשופר בראש השנה שחל להיות בשבת ולא חששו לאיסור ”בל תגרע” הנגרם מביטול מ”ע של תקיעת שופר, הרי זה משום שחכמים ראו צורך לבטל את המצוה, וכל מצוה שביטלו חכמים מחמת צורך מסויים – אין בזה איסור ”בל תגרע”. מדברי הרשב”א אלו הסיק הטורי אבן (שם) כי אדם שמבטל מצוה עובר באיסור

מערכת אשכולות מברכת את הרב מיכאל רוזנצווייג ורעייתו בבואם לישיבה. אנחנו שמחים מאוד שאנחנו יכולים ליהנות מחברתם ולשמוע את דברי התורה של הרב. נקוה שיהנו מאוירת הישיבה ונזכה להתבשם מתורת הרב לעוד שנים רבות.

מערכת אשכולות מברכת את תלמידי שנה א’ בברכת ברוכים הבאים ולשאר התלמידים בברכת ברוכים השבים. נאחל שכולנו נעלה במעלות התורה ובמעלות יראת שמים ונגדיל תורה ונאדירה.

מכורח המצב, אך בעניינים שהם דאורייתא, לא שייך כלל לנקוט כצד המיקל מלכתחילה, אף שבאמת יתכן שכוונת התורה היא לחומרא.

אמנם אפשר לתרץ שהיה כאן מעין "עת לעשות לה" הפרו תורתך", כיון שהיה חשש שיהיו רבים שינטשו לגמרי את דרך התורה והמצוות.

לפי דרך זו צריך לומר, שלא רק באותה תקופה הקלו מכורח המצב הלאומי, אלא גם לכל הדורות הבאים, כיון שכל זמן שעמ"י בגלות – יקשה עליהם לקיים תומ"צ ולכן יש להקל.

ואולי בזה יש לבאר ע"פ פשט את המובא בשם האריז"ל⁷ שלעתיד לבא תהיה הלכה כב"ש ולא כב"ה. שאכן כל מה שאנו פוסקים כיום כב"ה, הוא בגלל שעדיין לא זכינו לגאולה השלימה ולמצב שבו נשב בשלוה בהשקט ובטח ונוכל לקיים את כל המצוות כתיקנן ובשלימות, אך לעת"ל, כשיתוקן העולם במלכות שדי ונגיע אל המנוחה ואל הנחלה, תחזור להיות הלכה כב"ש, כמו עיקר הדין.

מכל מקום, גם לפי הסבר זה עדיין לא מתורצת הקושיא השלישית – אם הגורם לריבוי המחלוקות בין ב"ש לב"ה הוא שלא שימשו כל צורכן, מדוע תמיד נחלקו קבוצה על קבוצה.

ג. יש מקום בראש להניח, שהמובא בגמ' בשבת הנ"ל שהיו רק ג' מחלוקות בין שמאי להלל, אלו רק המחלוקות ה"מקומיות" שהיו בין שמאי להלל, אך מעבר למחלוקות אלו, היתה מחלוקת עקרונית בין שמאי להלל בדרכים שבה התורה נדרשת⁸, שבה תלויים המון מחלוקות אחרות (ואותם ג' מחלוקות אינן נובעות מהמחלוקת העקרונית). אפשר גם שהיו ג' מחלוקות עקרוניות הבאות לידי ביטוי בג' מח' פרטיות אלו המוזכרות בגמ'.

אמנם, בכל תקופת שמאי והלל, לא רצו לעשות את התורה כשתי תורות, ולכן העדיפו להעלים מח' עקרונית זו, ורק בג' דברים נחלקו בגלוי. הם סמכו על תלמידיהם שיהיו חכמים ומבינים מדעתם, ומעצמם יבינו שיש כאן שתי דרכים שונות בתכלית בהלכה, וכן יבינו שעל מח' זו להישאר נעלמת מעין ההמון, כדי לא ליצור מצב של 'שתי תורות'. משרבו תלמידיהם שלא שמשו כל צרכם, הם לא הבינו שיש להם להעלים מח' זו, ולכן נחלקו בגלוי בכל עשרות המחלוקות הנובעות מאותה המח' העקרונית, ובגללם אכן נעשתה התורה כשתי תורות.

אך דרך זו קשה: איך נהגו שמאי והלל בפועל בכל דבר שבו היתה מחלוקת, הרי אם לדעת שמאי היה הדין כך, היה צריך להורות כך לרבים, ואם הלל חלק עליו, היה צריך להורות לרבים כדעתו. וגם לא יתכן שהגיעו לפשרה ביניהם והורו לרבים דרך אחת, כאשר זה נוגד את האמת ההלכתית שאליה כל אחד מהם הגיע.

אמנם, אפשר לבאר בדרך קרובה לזו, שבין שמאי להלל לא היתה באמת מח' עקרונית כלל, אלא רק ג' מחלוקות פרטיות, אך תלמידיהם שלא שימשו כל צרכן, חשבו שאין כאן סתם מח' מקומיות ושמהורי מח' אלו מסתתרת מחלוקת (אחת או יותר) עקרונית, וממילא הגיעו מכח זה למח' רבות בין ב"ש לב"ה. לפ"ז לא קשה הקושיא הנ"ל.

מכל מקום, לפ"ז צריך לומר שהמח' העקרונית (בין אם היא אכן היתה, ובין אם "המציא" אותה תלמידי שמאי והלל בדעת רבותיהם, קשורה לחומרא מול קולא, שאל"כ לא מובן איך כמעט תמיד יוצא שב"ש לחומרא וב"ה לקולא. וא"כ שוב קשה, הרי אצל שמאי והלל לא היה הבדל זה של חומרא מול קולא? (הקושיא השנייה דלעיל).

א"כ, בכל אחת מהדרכים הנ"ל יש עדיין נקודה הדרושה בירור. וה' יאיר עיננו במאור תורתו (והרבה שלוחים למקום – אם יש למי מהקוראים מה לומר בנידון, אשמח לשמוע).

¹ כ"י יפלא ממך דבר למשפט... ושמרת לעשות ככל אשר יורוך" (ז, י).

כידוע, בית שמאי ובית הלל נחלקים זה על זה בעשרות עניינים בש"ס, ובדרך כלל בית שמאי מחמירים ובית הלל מקלים (כאשר המצב הוא הפוך, טורחים חז"ל לציין שמקרה זה הוא מ"קולי ב"ש וחומרי ב"ה"). ויש להבין כמה נקודות בקשר ל"תופעה" זו של הקולא והחומרא בפרט, ובמחלוקות ב"ש וב"ה בכלל. יש לציין שלדיון בנושא זה ישנה השפעה גם על גישות שונות בהלכה בדורנו אנו, של מקלים מול מחמירים:

1. מדוע דרכם של ב"ש היא כמעט תמיד להחמיר ודרכם של ב"ה להקל? יש שהבינו שב"ש פחות התחשבו בציבור ולא ניסו לקרב את ההלכה אל העם ולהקל עליו, ואילו ב"ה היו "ליברלים" והתחשבו בצרכי העם יותר, ומכאן אף היו שהוכיחו שכיון שהלכה כב"ה בכל מקום, הרי שעל הרבנים להתחשב בעם ולהקל בהלכה. אך הסבר זה הוא בלתי אפשרי, כיון שממה נפשך: אם האמת ההלכתית היא כב"ה (לקולא), אי אפשר לומר שב"ש החמירו בלי שום סיבה, ואם שורת הדין היא כב"ש (לחומרא), לא יתכן שב"ה יקלו יותר מההלכה בגלל שיקולים של התחשבות בעם?

2. במס' שבת (טו). מובא ששמאי והלל עצמם נחלקו זה על זה בג' מקומות בלבד³: א. מה שיעור עיסה החייבת בחלה. ב. מה שיעור מים שאובים הפוסלים את המיקוה. ג. ממתית אשה שרואה דם צריכה לחשוש לטומאה. והנה, במח' הראשונה בלבד שמאי מחמיר והלל מקל, ואילו בשתי המחלוקות האחרות – שמאי מקל והלל מחמיר⁴. א"כ צריך להבין: איך נוצר פער כזה בין שמאי והלל עצמם, שנראה שהלל היה מחמיר יותר משמאי, ובין תלמידיהם, ב"ש וב"ה, שדרך ב"ש להחמיר וב"ה להקל?

3. הגמ' בסוטה (מז): אומרת, ש"משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צורכן, רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות". לכאורה "לא שימשו כל צורכן" היינו שהיו הרבה מהתלמידים שלא למדו מספיק מפי רבותיהם, שמאי והלל, ולכן בהרבה מקרים לא הבינו את דעתם לאשורה. א"כ לא מובן – איך נוצר מצב שתמיד ב"ש נחלקו על ב"ה קבוצה על קבוצה, הרי היו צריכים להיחלק בינם לבין עצמם בדעת רבותיהם?

לא על כל השאלות הללו יש בידי תשובות מספקות, אך אכתוב להלן כיוונים שונים שמבארים חלקית את הנושא.

א. יתכן להסביר את ההבדל בין שמאי והלל ובין תלמידיהם, מבחינה היסטורית. שמאי והלל חיו לפני החורבן ("הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית ק' שנה" [שבת טו]), ואז לא היתה סיבה לנטות לחומרא או לקולא באופן מגמתי, אלא כל המחלוקות (שלוש בשה"כ) נבעו ממח' בסברא או במסורת על האופן בו נדרשת התורה ביי"ג מידות⁵. ב"ש וב"ה, חיו בדור החורבן ובדור שאחרי⁶, ולכן נוצרה מחלוקת עקרונית ביניהם: ב"ה סברו, שכיון שמצבו של עמ"י ירוד מבחינה הנהגתית, מדינית ורוחנית, יש להקל על העם, לא תמיד לפסוק לפי שורת הדין, אלא להיכנס לפנינים משורת הדין. ב"ש לעומתם סברו ש"קוב הדין את ההר", ואין לזוז מההלכה כמלא נימא, גם אם זה קשה לעם.

אפשר לומר גם לאידך גיסא, שב"ש סברו שכיון שמצבו של העם ירוד, ויש חשש לזלזול בתורה, צריך לעשות סייג לתורה ולהחמיר יותר ממה שראוי לפי עיקר הדין, ואילו ב"ה סברו שאין צורך בכך. ואפשר ששני הדרכים נכונות יחד – ב"ש הלכו לקיצוניות אחת, של סייגים וגזרות, וב"ה לקיצוניות השנייה, של לפנינים משורת הדין.

אך קשה: איך שייך לומר שב"ה הקלו לפנינים משורת הדין, בשלמא בגזרות ותקנות חכמים, היה להם הכח למעט בהם ואף לבטל גזרות קדומות

¹ מאמר זה נכתב בהמשך למאמר שהתפרסם באשכולות לקראת סוף השנה שעברה, בשם "הלל הגדול", אך עומד גם כנושא בפני עצמו.

² הארכתני בנושא זה במאמר הנ"ל. ע"ש.

³ חוץ מהמחלוקות בענין סמיכה ביו"ט, שכבר נחלקו בה הזוגות.

⁴ יתירה מזאת: החומרא של שמאי במח' בעניין חלה, היא רק פי שניים מדעת הלל (קב מול קביים), ואילו במח' השנייה הלל מחמיר פי ארבעה משמאי (הין י"ב לוג) מול תשעה קבין [ל"ו לוג], ובשלישית מחמיר לאין ערוך משמאי (ע"ש).

⁵ באבות דר"י (פלי"ז) ובספרא בברייתא דרי' ישמעאל מובא, שהלל הזקן דרש שבע מדות לפני בני בתירא (ואלו הן: קל וחומר, גזירה שוה, בנין אב מכתוב אחד, בנין אב משני כתובים, כלל ופרט ופרט וכלל, כיוצא בו במקום אחר, דבר הלמד מענינו). ואולי שמאי דרש י"ג מדות ולא רק ז' כהלל, ומזה נוצרו המחלוקות ביניהם.

⁶ ריב"ז היה תלמידו של הלל הזקן וחי בדור החורבן.

⁷ בספר תורה אור (דף קמז ע"א), והובא במלבי"ם ריש פרשת חקת.

⁸ עיין לעיל הערה 5.

התחלה חדשה

הרב שרון יוסט שליט"א

בראש חדש אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה, והעבירו שופר בכל המחנה שהרי משה עלה להר שלא יטעו עוד בע"ז, והקב"ה נתעלה באותו שופר שנאמר עלה אלהים בתרועה וגו'. **ולכן התקינו חכמים שיהיו תוקעין שופר בראש חדש אלול בכל שנה ושנה כדי להזהיר את ישראל שישונו בתשובה שנאמר אם יתקע שופר בעיר וגו' וכדי לערבב את השטן שלא להשטין על ישראל ע"כ** וכן נהגו באשכנז לתקוע כל חדש אלול בקר וערב אחר התפלה".

לא בכדי הסמיכו חכמים את ברכת חונן הדעת, בה אנו מבקשים מבורא עולם שייתן לנו חכמה, לברכת הרצה בתשובה. מעשיו של האדם ומידותיו קשורים בקשר הדוק ללימוד התורה. וזו לשונו הזהב של הרמב"ם⁴: "דברי תורה נמשלו כמים שנאמר הוי כל צמא לכו למים, לומר לך מה מים אינם מתכנסין במקום מדרון אלא נזחלין מעליו ומתקבצים במקום אשבורן כך דברי תורה אינם נמצאים בגסי הרוח ולא בלב כל גבה לב אלא בדכא ושפל רוח שמתאבג בעפר רגלי החכמים ומסירו התאוות ותענוגי הזמן מלבו וכו'".

יהי רצון שחודש זה יהיה עבורנו זמן שכל כולו מוקדש לקודש. ללימוד תורה בהתמדה ובשמחה, לקיום מצוות בלב רוגש ולא כמצוות אנשים מלומדה, ולעבודת המידות בעניינים שבינינו לבין חבירנו (אפילו אם לא קבלתי את החדר שרצייתי או את המקום הכי טוב בבית המדרש, ועוד הצמידו לי חברותא...).

ובזכות זה נזכה לשנה שבה נעלה ונצליח בכל עניינינו הרוחניים.

⁴ שם הי"ט

עבור כל בחור וישיבה, חודש אלול פרושו כניסה ללימוד תורה אינטנסיבי, בבחינת "ערב ובוקר וצהריים אשיחה ואַהֲמָה"¹ – בדברי תורה. אם עד היום נתפס לימוד התורה כדבר "נוסף", דהיינו חוץ מכל עיסוקי אני גם לומד תורה (לפעמים), הרי מעתה מתבררת ומתבהרת האמת: **התורה היא העיקר** ושאר הדברים טפלים הם אליה. ממילא מבין כל בר דעת אשר חננו ה' במעט דעה, בינה והשפּל (או חכמה, בינה ודעת), שאת עיקר הכוחות והזמן יש להפנות לשקידת התורה.

אם לקצין בצבא ברור שאת עיקר כוחותיו עליו להקדיש למשימות הצבאיות המוטלות עליו, וכך גם הרופא בבית החולים, אין ספק שרוב זמנו ומרצו נתונים לריפוי החולים, אם כן קל וחומר ללומדי התורה שכל מעשיהם ומחשבותיהם יהיו נתונים ללימודה. כל כך חשובה היא התורה, שאף האדם המרוחק ביותר, הממוזר, שאסור לו לבוא בקהל ואינו יכול להתחתן אפילו עם בת ישראל פשוטה, אם תלמיד חכם הוא אזי מכבדים אותו **יותר** מכהן גדול ע"ה אע"פ שהוא היחיד המורשה להיכנס לקודש הקודשים. וכן כתב הרמב"ם², שכל מי שרוצה לקיים מצווה זו כראוי "לא יסיח דעתו לדברים אחרים", אלא ירגיל את עצמו לחשוב כל הזמן רק בדברים הקשורים לתורה. אמנם, חודש אלול מתקשר עם דבר נוסף, התשובה. וכן כתב הרא"ש בסוף מסכת ביצה³: "תנא בפרקי דרבי אליעזר פרק מ"ו רבי יהושע בן קרחה אומר ארבעים יום עמד משה בהר קורא מקרא ביום ושונה משנה בלילה. לאחר ארבעים יום ירד ושבר את הלוחות בשבעה עשר בתמוז ועשה ארבעים יום במחנה והרגו הלויים את ישראל ושרף את העגל והכרית ע"ז מיישראל והתקין כל שבט ושבט במקומו.

¹ תהילים נה, יח

² הלכות תלמוד תורה פ"ג הי"ו

³ פרק ד הלכה יד

פנינה אפולה

תורת המלך

הרב משה סתיו שליט"א

אבל הרעיון נשאר, שעיקר התורה שהמלך מצווה בה הוא ללומדה מהכניסה והלויים (סנהדרין), ומה שילמד צריך ללוותו בכל מקום, כדי שיצליח דרכו. אמנם, לע"ד יש עוד ענין בציווי זה. המלך נצטווה באופן מיוחד לעסוק בתורה, כמבואר ברמב"ם (מלכים ג,ו) ש"ליבו לב כל קהל ישראל, לפיכך דבקו הכתוב בתורה יתר משאר העם", ומזה נובע (כמבואר ברמב"ם שם) גם הציווי המיוחד על המלך להימנע מלהרבות זהב וכסף ומריבוי סוסים ולא ירבה לו נשים. וכדי להבין דבר זה יש לתת את ליבנו לכך שלא מצינו ציוויים כעין אלה בכהן גדול (ואף הגבלתו בעבודת יוה"כ איננה דומה לזו של המלך) ובסנהדרין, על אף המקום המרכזי שלהם. עוד צריך להבין הלשון "רק לא ירבה לו...". לשון "רק" בא למעט.

בשלושה כתרים נכתרו ישראל: מלכות, כהונה ותורה. והנה בכהונה ותורה בולט השינוי והיחוד שיש לישראל מול אומות העולם, הנובע מהשוני שיש בין תורת ישראל לתפיסות האליליות של האומות.

גם לא תיתכן מציאות שהכהנים והחכמים יכפרו בברית התורה, כי בזה הם פוגעים במקור סמכותם. אבל, המלכות יכולה לינוק את סמכותה ומשמעותה מהתועלת שהיא מביאה לעם, וממילא יסוד שלטונה מקביל ודומה למלכי אה"ע, וממילא דרכי ההתנהגות ודפוס המלכות מושפע מאוה"ע (כמו שהפסוק עצמו מציין, "ככל הגויים", ולהיפך בענייני האמונה ועבודת ה' מדגישה התורה את הניגוד בין ישראל לעמים).

כך מוצאים אנו שהנביא מתלונן על בני"ה המואסים במי השילוח ומשוש את רצין וכן רמליהו (ישעיהו ח, ו), ודרשו חז"ל שבני"ה לעגו לחזקיהו שהיה אוכל ליטרא ירק ועוסק בתורה, והשוו למלכי ישראל שאלו מ' סאה גזולות בקינוח סעודה. הרי, שציפו לפאר והדר של מלכות (אף שבא מתשלומי המיסים שלהם), כי בזה, לפי תפישתם, נתכבדה המלכות. אמנם, מלכות ישראל האמיתית יונקת את סמכותה מהאופי המיוחד של האומה הישראלית, "אשר יבחר ה' א-לוקיך בו", ולכן מצומצמת זכותו לפאר והדר. וזהו לשון "רק" במיעוט בכח המלכות, ומוטל עליו ציות מוחלט לתורה (יעוין ברמב"ם בפהמ"ש ריש פ"ב דסנהדרין).

עד שנזכה לגילוי מלכות בית דוד, שהיא הגילוי האמיתי של מלכות ה' בעולם, נתאמץ כולנו להיות מלכים אמיתיים, מאן מלכי רבנן, ולהנהיג את חיינו במבט של מלכות ע"פ ה"עדות" המסורה לנו בתורה שבכתב, והתורה שבע"פ הנלמדת במסירתה מדור לדור.

"וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים" – הרמב"ם למד מניסוח זה שאת ספר התורה של המלך צריך להגיה מהספר שבעזרה. והנה, שתי מצוות יש בכתיבת ס"ת: אחת לכל ישראל, ונלמדת מהפסוקים בפרשת האזינו, "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", וקדמה לה, בפרשתנו, המצווה על המלך, לכתוב לו ס"ת בעצמו. מלבד ההיבטים ההלכתיים של שתי מצוות אלו, יש לעיין בשני שבין שתי המצוות.

בציון מטרת הכתיבה בפרשת המלך, התורה מבארת את המטרה "למען ילמד...". דהיינו, שהמלך צריך לעסוק בתורה, על מנת שעל פיה ינהג ובה יצליח דרכו, וכמו שאמר ה' ליהושע "לא ימוש ספר התורה הזה מפניך... כי אז תצליח את דרכיך וזאת תשכיל" (זהו **מלבד** האזהרה לשמור את התורה). ואילו בציווי הכללי נצטוו ישראל לכתוב את התורה על מנת שתישאר עדות בידם, כי הרי אמיתת המסורת בנויה על כך שכל אב מעביר לבנו, וע"י העתקת התורה תוך הקפדה על דיוק ההעתקה, מתאמתת המסורה אצל הבנים.

כדי להעמיק במצווה זו, יש להבין גם את האמור בפרשתנו "וכתב על ספר". משמעות הפשט המילים שהכהנים והלויים מלמדים את המלך בדיבור והוא כותב דבריהם על ספר; זה לעומת הציווי לכל ישראל, בו הכתיבה קודמת ללימוד, כפי הכלל המסור לזו שדברים שבכתב אי אתה רשי לאומרם בעל-פה. והנה המושג "ספר" ביחס לתורה מופיע לראשונה בפרשת התוכחה, ובעיקר בפרשות הסיום של ימי משה.

כדי לבאר נקודה זו נקדים שפירוש המילה "ספר" בעיקר מתייחס לכתיבה בעלת משמעות, בניגוד ל"אגרת" שהיא סיפור דברים; לכן שטר נקרא "ספר" (כמו "ספר המקנה" בירמיהו, ו"ספר כריתות" לגבי גט), וגם אצל המלך אחשוורוש מצוין שדברים בעלי משמעות נכתבו בספר.

במהלך ארבעים השנה שבני ישראל היו במדבר, התורה לא היתה ספר, שהרי ספר עיקר מטרות להנציה דבר לאחר המאורע, אלא נלמדה מהמקור החי באופן ישיר ע"י משה. בין אם כתבו את הפרשות הנלמדות (למ"ד תורה מגילה ניתנה), או שלא כתבו (למ"ד חתומה ניתנה), לא היתה לכתיבה משמעות יותר מאשר לא מי שכותב לו דבר לזיכרון. רק לפני פטירתו, כל דברי משה נהפכו לספר שהוא העדות לדורות; זו המשמעות של כתיבת ספר תורה ע"י כל יחיד ויחיד.

בדרך הפשט, לפני שנכתבה התורה לא היה ספר תורה, ונמצא שהתורה היתה נלמדת מפי הכהנים והלויים, והכהנים היו מקור ועיקר התורה, כמו שגם לדורות היו נחשבים עיקר תורה שבע"פ, והמלך לומד מהם בעל-פה וכותב ספר לעצמו. אמנם, לאחר שנקבעו דברי התורה בספר, מתפרש הענין אחרת,